

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2006

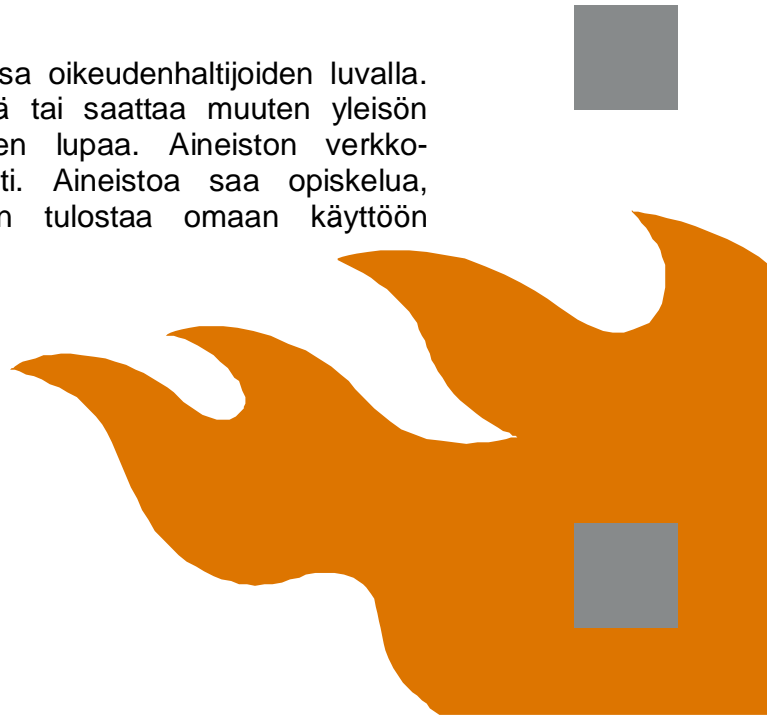
Toisemme paremmin tuntemalla:
suomalaisia naisia 1800-luvun Atlantin
yhteisössä

Margaret McFadden/
käänt. Raija Koli

Julkaisija: Helsinki: Suomen naistutkimuksen seura
Julkaisu: Naistutkimus – Kvinnoforskning
ISSN 0784-3488
6(1993): 3
s. 15-29

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

"TOISEMME PAREMMIN TUNTEMALLA"

SUOMALAISIA NAISIA 1800-LUVUN ATLANTIN YHTEISÖSSÄ

*On ollut hyödyllistä ja hauskaa
olla yhteydessä niin moniin
erimaalaisiin naisiin, ja
toivonkin että me kaikki olemme
entistä parempia ystäviä
tulevaisuudessa ja että me,
toisemme paremmin tuntemalla,
voimme vaikuttaa siihen, että
Euroopan kansojen välille ei
enää koskaan syty sotaa. - Sophia
Sturge (englantilainen kveekari)
Alexandra Gripenbergille 1880.*

Osana laajempaa tutkimustani, joka käsittelee eurooppalaisten ja amerikkalaisten naisten välisiä yhteyksiä 1800-luvulla, olen tarkastellut suomalaisia naisia suomalaista kansallisuusaatetta edeltävänä aikana ja sen alkuvaiheissa. Huolimatta siitä, että asuivat etäisellä Baltian alueella, nämä naiset olivat maailmankansalaisia, joilla oli suhteiden verkostoja pitkin ulkomaita. He matkustelivat, kohtasivat naisia ja naisjärjestöjä. He opiskelivat ulkomailla, käänsivät kirjoja ja artikkeleita, järjestäytyivät, luennoivat ja kirjoittivat kirjoja. Yhteyksiään he pitivät yllä ranskaksi, venäjäksi, saksaksi, englanniksi ja - tietysti - ruotsiksi ja suomeksi.

Tutkin seuraavassa muutamien suomalaisnaisten kansainvälistä uraa. He edustavat muidenkin Pohjoismaiden naisia - kääntäjiä, toimittajia, taiteilijoita, opettajia ja uudistajia. Kuten lähes kaikkien 1800-luvun koulutettujen suomalaisten, näidenkin naisten äidinkieli oli useimmiten ruotsi. Jotkut heistä osallistui kansallisuusliikkeeseen, jossa suomen kielen käyttämisellä oli merkittävä rooli. Suurin osa nuoremmista myös puhui suo-

mea.

Aluksi käytän Maria Lugonesin "maailmanmatkaamisen" käsitettä valottaakseni sitä, mitä kansainvälisyys merkitsi naisille 1800-luvulla. Heti tuntuu ilmeiseltä, että Lugonesin analyysi soveltuu erityisen hyvin kuvaamaan näiden monikielisten suomalaisten elämäntilannetta. Tarkastelen aluksi kahta sangen merkittävää henkilöä, Suomessa syntynyttä Fredrika Bremeriä ja Alexandra Gripenbergiä. Mannertenvälisen kansainvälisten suhteitensa syvyyden ja laadun takia he sopivat erityisen hyvin tutkimuskohteiksi. Seuraavaksi esitän lyhyen kuvauksen viidestä Bremerin aikalaisesta, jotka - karkeasti ottaen - muodostavat varhaisemman sukupolven. Sitten tarkastelen tärkeää ryhmää taidemaalareita, joiden matkat ulkomaille saattoivat heidät vuorovaikutukseen Saksan ja Ranskan taiteellisten pääsuuntausten kanssa. Tutkimukseni lopuksi esitän katsauksen sekalaiseen - mutta sitäkin merkittävämpään - joukkoon naisia, jotka ovat Gripenbergin aikalaisia. Lopuksi tarkastelen uudelleen Lugonesin ajatusta näiden naisten kokemusten valossa.¹

LUGONES JA MAAILMANMATKAAMISEN METAFORA: HYPOTEESI

Maria Lugones tarkastelee tunnetussa artikkelissaan käsitteitä "maailmat" (worlds), "maailmanmatkaaminen" (world traveling) ja "empaattinen havainnointi" (loving perception) suhteessa "ulkopuolisten" eksistentiaaliseen ja ontologiseen asemaan - eli niiden, jotka asuvat rajoilla ja reunamilla. Lugonesin mukaan "maailma" voi olla ryysinen paikka, mutta myös sosiaalisesti rakentunut tila. Hänen mielestään on mahdollista elää useassa maailmassa samanaikaisesti: "Useimmat meistä, jotka elämme esimerkiksi Yhdysvaltain valtarenkenteiden tai elämänjärjestyksen ulkopuolella, olemme pakostakin 'maailmanmatkaajia' selviytyäksemme hengissä. Meidän kokemuksemme ja tilanteeseemme vaikuttaa olennaisesti se, että elämme useassa 'maailmassa' ja 'matkustamme' maailmasta toiseen. (Lugones 1989, 282). "Matkusta-

misella" on ontologisia ulottuvuuksia: "'Matkustamiseksi' kutsun sitä, että muutimme ihmisestä toiseksi" (283). Matkustamalla toiseen maailmaan ymmärrämme siinä maailmassa eläviä "empaattisesti". "...Matkustamalla heidän maailmaansa opimme ymmärtämään, *millaista on olla he ja millaista on olla me heidän silmissään*" (289).

Lugones vertaa ajatustaan maailmanmatkaajan empattisesta havainnoinnista Johan Huizingan teoksessaan *Homo Ludens* esittämään ajatukseen länsimaisesta sivilisaatiosta agonistisena pelinä. Hän päätelee: "Agonististen matkaajien hankkeet epäonnistuvat aina, koska he pyrkivät itse asiassa valloittamaan toisen maailman". He "yrittävät häivyttää tuon toisen maailman", hän toteaa. "Juuri siitä on kyse assimilaatiossa" (287). "Tuntematta toisen maailmaa emme tunne toista, ja tuntematta toista, olemme yksin toisen kanssa, koska toinen on meille vain heikosti läsnä", hän lopettaa (289).

Vaikka Lugones pyrkii kuvaamaan lähinnä värikköiden naisten tilannetta, voidaan hänen paljon puhuvia metaforiaan ja analyysijaan soveltaa myös 1800-luvun naisiin, jotka fyysisesti matkustivat pitkiä matkoja - yli kansallisuusrajojen, maanosien ja valtamerten - luodakseen kansainvälisiä verkostoja. Tutkimukseni 1800-luvun naismatkaajista osoittaa, että kestävimät suhteet luotiin, kuten odottaa saattaa, sellaisten naisten kesken, joiden kulttuuritaustat muistuttivat eniten toisiaan - eli läntisistä teollistuneista maista olevien naisten kesken. Useimmat naiset, joiden kuvauksia kansainvälisistä suhteista olen lukenut, olivat erittäin etnosentrisiä, eivätkä he juurikaan kyenneet matkustamaan empaattisesti eri maailmojen välillä. He suhtautuivat hyvinkin tuomitsevasti naisten asemaan eri kulttuureissa. Ne yhteydet, joita he loivat ja se maailmanmatkaaminen, jota he (Lugonesin tarkoittamassa mielessä) yrittivät toteuttaa, olivat enimmäkseen tuhoon tuomittuja, sillä heidän asenteensa toisia maailmoja kohtaan oli agonistinen, kilpaileva, imperialistinen ja valloitushaluinen.

Tästä mallista on kuitenkin kiinnostavia poikkeuksia, joista saattaa muodostua tärkeitä vastamalleja. Poikkeuksen muodostivat ne naiset, joi-

den oma kokemus rajalla tai reunamailla elämistä teki kenties mahdolliseksi samaistua toisiin ja matkustaa aidosti maailmasta toiseen. Hypoteesini onkin, että ne naiset, jotka itse elivät *vallitsevan kulttuurin reunamilla*, kykenivät ainutlaatuisella tavalla empaattiseen havainnointiin ja matkustamaan (ontologisesti) maailmojen välillä. Näin olen naimattomilla naisilla, lesboilla ja harvinaista äidinkieltä puhuvilla olisi ollut paremmat lähtökohdat "oppia ymmärtämään toista maailmaa".

Tutkiessani pohjoismaisten naisten kansainvälisyyttä olen yrittänyt pitäytyä tässä hypoteesissa. On erityisen merkittävää, että nämä naiset olivat usein naimattomia - kuten esimerkiksi Fredrika Bremer, Alexandra Gripenberg, Adelaide Ehrnrooth ja Elisabeth Blomqvist - sillä naimattomuus merkitsee marginaalisuutta. Nämä naiset asuivat etäisissä, väestöltään harvalukuisissa maissa, joiden kieltä ei juuri muualla puhuttu (esimerkkeinä Ruotsi ja Suomi), mistä seurasi, että niiden koulutetuilla kansalaisilla oli taatusti hyvät kielivalmiudet. "Valtateiden ulkopuolella" on toinen marginaalisuuden metafora ja merkitsee elämistä rajoilla tai reunamilla.

Tätä hypoteesia sovellettaessa saa merkityksetömältä näyttäneet aineisto uutta merkitystä. Ajattelkaamme vaikka ruotsalaisen näytelmä- ja romanikirjailijan Anne-Charlotte Edgren-Lefflerin (1849-1893) ja venäläisen emigrantin, matemaatikko Sonja Kovalevskin (1850-1890) läheistä "rajamaasuhdetta" - tosin kumpikaan ei ollut naimaton, sillä molemmat olivat solmineet järkiavioliiton (Richards 1990,247; Kennedy 1983;Leffler 1922). Myös Minna Canth (1844-1897) on tärkeä esimerkki. Hän ylläpiti perhettään miehensä varhaisen kuoleman jälkeen toimimalla kauppiana ja

kirjoitti poleemisia näytelmiä, joissa kuvattiin realistisesti naisten asemaa. Hänen suomeksi kirjoittamiaan näytelmiä esitettiin myös suomalais-amerikkalaisessa siirtolaisyhteisössä. Hän oli Suomen naisasialiikkeen ensimmäisiä puheneita ja oli kirjeenvaihdossa sekä Yhdysvalloissa että Kanadassa asuvien siirtolaisten kanssa. (Nevala 1990, 97.) Nämä naiset elivät itse rajamailla ja kykenivät siksi "tuntemaan toisen maailman" maailmanmatkajina.

Voisimme siis olettaa, että pohjoismaisissa naisissa on jo kauan sitten kehittynyt sellaista osaamista ja herkkyyttä, joita aidolta maailmankansalaiselta vaaditaan. Koska he tarjoavat eräänlaisen ihannemallin nykyiselle kansainvälisyydelle, on syytä pohtia sen syitä ja seurauksia. Tätä tulkintaperspektiiviä vasten ryhdyn nyt tarkastelemaan yksittäisiä naisia.

MAAILMANMATKAJAT FREDRIKA BREMER JA ALEXANDRA GRIPENBERG

Fredrika Bremer (1801-1865)

Turkulainen kirjailija, matkakirjailija ja yhteiskuntakriitikko Fredrika Bremer oli oman aikansa arvostetuimpia henkilöitä. Jo vuonna 1837 hän loi paljon tärkeitä suhteita muiden maiden naisiin. Hän kirjoitti laajan arvostelun englantilaisen Harriet Martineau'n teoksesta *Society in America* (1837), jossa tämä tarkastelee naisten poliittisia oikeuksia. Kun Bremer oli tullut Ruotsissa tunnetuksi romanikirjailijana ja kun hänen kirjojaan oli käännetty englanniksi ja muille kielille, hän alkoi matkustella. Yhdysvalloissa, Italiassa, Pyhässä maassa ja Kreikassa liikkueensa hän piti aina silmällä kahta aluetta: kristinuskon tilaa ja naisen asemaa.

¹ Haluan huomauttaa, että tämä työ on alustava ja vasta eräänlainen johdanto. Näiden naisten elämää ja työtä - joitakin harvoja poikkeuksia lukuunottamatta - ei ole juuri tutkittu. Tunnetuimpia - Fredrika Bremeriä ja Helene Schjerfbeckiä - on tutkittu Suomessa ja Ruotsissa, mutta ei englanninkielisellä alueella. Heidän elämänsä ja työtään tulisi tutkia enemmän, etenkin feministisestä näkökulmasta. Vetoankin suomalaisiin kollegoihini, jotta tämä tutkimus laajenisi - vähäinen kielitaitoni estää minua viemästä tätä tutkimusta pidemmälle. Kansainväliselle tiedeyhteisölle tällainen tutkimus olisi tervetullutta.

Kaikkialla hän solmi kansainvälisiä suhteita: hän tapasi romanialaissyntyisen feministin Dora D'Istrian, amerikkalaisia taitelijoita Italiassa, runoilija Elizabeth Barrett Browningin sekä brittiläisen matemaatikon Mary Somervillen. Tämä kertoo Bremerin kansainvälisyydestä. Voidaan jopa sanoa, että Bremer monien muiden skandinaavisartensa tavoin oli *une citoyenne du monde*.

Vuosina 1849-1851 Bremer tapasi Yhdysvalloissa monia merkittäviä naisia, muun muassa Lucretia Mottin ja Harriet Beecher Stowen. Hän tapasi intiaaninaisia Wisconsinissa, orjanaisia etelässä, orjuudenvastaisen kampanjan aktivistinaisia pohjoisessa. Kerran hän vietti suomalaisen kanssasarensa Jenny Lindin kanssa useita päiviä Kuubassa.

Eteväenä taiteilijana Bremer piirsi ja maalasi

monia tapaamiaan ihmisiä. Hän kuvittaa töissään myös matkoilla näkemiään kasveja ja eläimiä: Kuuban kukkia ja lintuja, Floridan sypressisoita ja Etelä-Carolinan trooppisia kukkia. Erilaiset kulttuurit kiinnostivat aina Bremeriä ja hän kuvaili uusia ruokia kuten okraa, banaaneja ja gumboa, leutoa lämmintä ilmaa, trooppisen Charlestonin loistavia kukkia ja lintuja sekä intiaani- ja orjanainten kotitalouksia (Rooth 1955, 97.) Pitkässä kirjeessään tanskan kuningatar Carolina Amelialle (huhtikuussa 1851) hän kuvailee yhdysvaltalaisen naisten etuoikeutettua asemaa, erityisesti koulutuksen osalta. Tämä on tutkimukseni kannalta merkityksellistä:

Amerikkalaisesta naisesta on tulossa maailmankansalainen; hän kouluttautuu ymmärtämään ja

hyväksymään koko ihmiskunnan; ... Olemme aiheellisesti oppineet arvioimaan kansakunnan sivistystasoa naisten aseman ja naisten nauttiman arvostuksen perusteella, sillä vaaditaan aikamoista henkistä kulttuuria arvostamaan olentoa, jonka korkein voima on henkistä laatua. Amerikan kansalaiset ovat osoittaneet omaavansa tämän kyvyn; ja se on kasvava samassa suhteessa kuin maan naiset osoittavat sen ansaitsevansa. (Bremer 1968, 426-427.)

Palattuaan Ruotsiin Bremer oli pitkään kirjeenvaihdossa tapaamiensa ihmisten kanssa. Hän puhui perheestään ja ystävistään sekä politiikasta, naisten oikeuksista, uusista ajatuksista ja kirjoista. Hän kirjoitti suosituskirjeitä, suunnitteli amerikkalaisten ystävien vierailuita ja tilasi amerikkalaisia lehtiä. Parhaita ystäviään - amerikkalaisia Anne Howlandia ja Rebecca Springiä - hän kutsui toistuvasti sisarikseen ja "mieleltään skandinaaveiksi".²

Vuonna 1854 Bremer ja joukko filantrooppisia ruotsalaisnaisia halusivat perustaa naisten kansainvälisen liiton rauhan ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Liiton piti kehottaa kaikkien maiden naisyyshdistyksiä järjestäytymään: näiden pitäisi laatia uutislehtinen, joka kuvaisi heidän työtään kaikkien muiden maiden keskusjärjestöille. Hän kirjoitti: "Haluamme nähdä itsemme saman maan kansalaisina, samaan perheeseen kuuluvina, ja haluamme että mielipide-eroista huolimatta voimme kulkea käsi kädessä...". Hän kutsui kaikkien maiden naisia liittymään yhteen:

Ojentakaa meille kätenne, sisaret kaikkialla maailmassa: Aasian ikaikaisissa kuningakunnissa, Siperian tasangoilla ja Venäjän imperialistisissa kaupungeissa; läntisten Euroopan maiden sisaret...; ja te sisaret Atlantin toisella puolella sijaitsevassa laajassa uudessa maassa...; ja te, Afrikan maiden kristityt sisaret; Etelämeren saarten kristi-

tyt naiset; te kaikki lempeät, rakastavat sisaret maan päällä. Parantavien, rakastavien energioiden ketju ympäröiköön maapallon... (Bremer 1915, 7-8.)

Hän teki ehdotuksensa lontoolaiselle *The Times*-lehdelle osoitetussa kirjeessä ja se julkaistiin 28. elokuuta 1854 Krimin sodan syttymisen aikoina. Lehden toimitus vastasi kirjeeseen perusteellisesti ja selitti, että sellainen suunnitelma olisi paitsi kallis myös tarpeeton. "Sitä paitsi" he jatkoivat, "jos yleismaailmallinen naiseus käyttää voimansa hyväntekeväisyysjärjestöjen organisoimiseen, kuinka silloin käy *kodeillemme?*"³ Vaikka Bremerin argumentissa perustuvat naisten *kristilliseen* velvollisuuteen, hänen järjestäytymisstrategiansa on silti hyvin radikaali: hän kutsuu kaikkia naisia sisarikseen ja pyrkii siihen mikä yhdistää eikä erota. Hän haluaa perustaa organisaation, jonka perustehtävänä on välittää tietoja erilaisissa kansallisissa yhteyksissä saavutetuista tuloksista. Hän huomauttaa lisäksi, että hänen oma ryhmänsä toimii pienessä maassa, mutta sellaisesta on hyvä aloittaa.

Fredrika Bremer palasi seuraavalta matkaltaan vasta viisi vuotta myöhemmin tavattuaan ihmisiä Belgiassa, Turkissa, Syyriassa, Palestiinassa, Kreikassa ja Italiassa. Kaikkialla hän etsi käsiinsä yhteiskunnallisesti merkittäviä naisia, hankki tietoa "tavallisen" naisen elämästä, naisten historiasta ja kantoi huolta keskustelukumppaneidensa sielun-tilasta tai siitä, miksei tehty enempää työtä köyhien ja sairaiden puolesta. Hän vieraili kouluissa, luostareissa, sairaaloissa, lastenkodeissa, haaremeissa ja kylissä - ja kaikkialla kuninkaalliset ja aristokraatit ottivat hänet vastaan. Hän teki teräviä havaintoja kansallisista piirteistä ja oli kiinnostunut naisten erityisesti naimattomien naisten - asemasta. Kansainvälisten verkostojen luoja Bremer teki merkittävää työtä. Hän pystyi empaattiseen havainnointiin ja samastumaan siten moniin matkoillaan

² Kirje Anne Howlandille 15- huhtikuuta 1852 ja 2. huhtikuuta 1853. Bremer-kokoelmat, Kuninkaallinen kirjasto, Tukholma. L2:31:II

³ Fredrika Bremers Brev (Stockholm, 1917), III, 567.

tapaamiinsa ihmisiin - Italian katolisista (vaikka hän oli intohimoinen protestantti, hän jäi Italiaan kuukaudeksi oppiakseen enemmän katolisuudesta) Turkin haaremiin naisiin - ja oli näin maailmanmatkaaja Lugonesin tarkoittamassa merkityksessä.

Huomattakoon, että ahkerasta yhteyksien luomisestaan ja sisarusaatteestaan huolimatta Bremer kannatti tasa-arvoa, joka perustui sukupuolten erillaisuuteen. Bremer asettuu selvästi erillisiä elämänalueita kannattavien leiriin, sillä hän uskoi naisten omaavan "jotakin, joka on lain yläpuolella, joka on tärkeämpää kuin lainsäädäntö - nimittäin moraalista rohkeutta". Harriet Martineautta vuonna 1837 arvostellessaan Bremer toteaa: "Naisten osallistuminen julkiseen elämään johtaisi siihen, että samoin kuin Mies tuhoaisi hänen naiseutensa, hänen mahdollisuutensa vaikuttaa elämään ja moraaliin katoaisi. Miehiä vastaan taistelllessaan miessukupuolesta tulisi ennen pitkää se, josta Washington Irvingin vanha täti käytti nimitystä 'vastakkainen sukupuoli'". Hän liitti tämän ongelman Jumalan käsitteeseen. Jumalaan sisältyy luonto, hän vakuuttaa, ja "Luonto on jumalallisuuden naispuolinen (naisellinen) ulottuvuus. Jumala on mies, Luonto on Manna".⁴

ALEXANDRA GRIPENBERG (1857-1913)

Englantilainen Sophia Sturge (1849-1936) kirjoitti paronitar Alexandra Gripenbergille Suomeen vuonna 1890 ja kutsui tämän vierailulle luokseen, sillä hän oli "aina tuntenut erityistä kiinnostusta Suomea kohtaan". Hänen isänsä, brittiläinen kveekari Joseph Sturge, oli käynyt Suomessa vuonna 1856 toimittamassa avustuksia brittien pommitettua rannikkoa Krimin sodan aikana (Hughes 1940; Fox Manson 1985.) Alexandra Gripenberg oli juuri palannut Suomeen vietettyään yli vuoden Englannissa ja Yhdysvalloissa, jossa hän oli osallistunut vuonna 1888 Washingtonissa Elizabeth Cady Stantonin järjestämään Kansainvälisen Naisten Kongressin perustamiskokoukseen. Hänet valittiin rahastonhoitajaksi ja hän levitti omalta osaltaan puhtia ja innostusta tähän kasvavaan

kansainväliseen liikkeeseen. Sturge päätti kirjeensä - jota olen lainannut myös tämän artikkelin motossa

- toteamukseen naisten kansainvälisten suhteiden merkityksestä:

*On ollut hyödyllistä ja hauskaa olla yhteydessä niin moniin erimaalaisiin naisiin, ja toivonkin että me kaikki olemme entistä parempia ystäviä tulevaisuudessa ja että me, toisemme paremmin tuntemalla, voimme vaikuttaa siihen, että Euroopan kansojen välille ei enää koskaan syty sotaa.*⁵

Tämä naisille osoitettu kutsu jatkaa kansainvälistä järjestäytymistä sodan estämiseksi toisti Fredrika Bremerin ehdotuksen vuodelta 1854 naisten rauhanliiton muodostamiseksi. "Paremmiin tuntemisiin" on kuten Lugonesin "empaattinen havainnointi" tapa, jolla edes osa naisista voi harjoittaa vähemmän agonistista suhtautumista toisiin. Sturge ja Gripenberg olivat kirjeenvaihdossa aina Gripenbergin kuolemaan saakka vaihtaen tietoja erityisesti naisten rauhanliikkeestä.⁶

Kun Alexandra Gripenberg tuli Yhdysvaltoihin vuonna 1888, oli teollistuneissa maissa jo olemassa kansainvälinen naisten verkosto: naisia, jotka työskentelivät naisten oikeuksien, raittiuden ja muiden uudistusten puolesta. Gripenberg matkusti laajalti Euroopassa ja Amerikassa ja kuului aikanaan naisten oikeuksien parhaisiin puolustajiin. Hänen kolmiosainen teoksensa *Reformarbete till förbättrande av kvinnans ställning* (1893-1903) oli yleisesitys eri maiden naisten oikeuksien puolesta taistelevista liikkeistä. Hän oli Suomen Naisliiton puheenjohtaja kahteen otteeseen ja työskenteli väsymättä naisten äänioikeuden puolesta Suomessa.⁷ Hän oli ensimmäisiä eduskuntaan valittuja naisia vuonna 1907.

Yhdysvalloissa Gripenberg halusi tavata kaikki naiset, joiden työskentelyä hän oli jo kauan seurannut, ja myös aikansa tunnetuimmat kirjailijat. Erityisesti hän halusi tavata Harriet Beecher Stowen (*Setä Tuomon tupa*) ja käydä Helen Hunt Jacksonin (*Ramona*) haudalla, sillä heidän teoksensa olivat nostaneet afrikkalais-amerikkalaisten ja Amerikan alkuperäisasukkaiden kohtelun maailman tietoisuuteen. Kirjeessään Susan B. Ant-

Aleksandra Gripenberg 30-vuotiaana

honylle Gripenberg dokumentoi Stantonin, Antonyn ja muiden oikeustaistelijoiden kokemusten merkitystä naisliikkeelle kaikkialla maailmassa: *Usein kysyn itseltäni onko teillä ja Mrs. Stantonilla mitään käsitystä siitä, kuinka paljon olette elämäni vaikuttaneet. Tiedätte kenties - voitte itse nähdä - kuinka paljon olette vaikuttaneet oman maanne naisiin. Haluan kuitenkin teidän tietävän kuinka syvästi me suomalaiset naiset olemme teille kiitollisia, kuinka me seuraamme sitä mitä te puhutte ja kirjoitatte. Eikö olekin hienoa miten suuret ajatukset yhdistävät erilaisia ihmisiä? Tuhannet naiset Suomessa eivät osaa englantia, ja kuitenkin he tietävät kuka te olette, ovat lukeneet teidän puheitanne ja nauttineet artikkeleistanne.* (Lainaus Moyne 1908, III, 1280-1281.)

Alexandra Gripenberg oli itse kääntänyt suurimman osa näistä puheista ja artikkeleista. Hän kirjoitti esimerkiksi katsauksen Elizabeth Cady Stantonista ja naisliikkeen historiasta, jonka hän piti esitelmänä Tukholmassa vuonna 1896 (Gripenberg 1896). Hän auttoi suomalaisia siirtolaisnaisia perustamaan naisryhmän Copper Harboriin Michiganiin vuonna 1897, oli kirjeenvaihdossa heidän kanssaan suomen kielellä ja lähetti heille kirjoja lainakirjastoa varten. (AGC, 318:27:1-5.)

BREMERIN AIKALAISET SUOMESSA

*Aurora Karamzin (1808-1902),
diplomaatti, yrittäjä, filantrooppi*

Aurora Karamzin, jota on kutsuttu Suomen kauneimmaksi ja rikkaimmaksi naiseksi, oli yläluokan

⁴ "Manna" on Bremerin neologismi, miehen feminiininen päätte, joka sisältää lisämerkityksenä viittauksen mannaan - henkiseen ruokaan. (Bremer 1837, 478-479)

⁵ *Sophia Sturge Alexandra Gripenbergille 30 kesäkuuta 1890[?], käsikirjoituskokoelma, Helsingin yliopiston kirjasto.*

⁶ *Kirjeitä Sophia Sturgelta, Alexandra Gripenbergin kokoelmat, SKS, Helsinki, 318:3:1-12.*

⁷ *Suomihan olikin ensimmäinen eurooppalainen valtio, joka takasi naisille äänioikeuden (vuonna 1906).*

kasvatti. Hänet kutsuttiin tsaarin hoviin Pietariin vuonna 1832, kun hänen sulhasensa, venäläinen upseeri, kuoli. Siellä hän tapasi varakkaan Paul Demidovin, avioitui ja sai lapsen, myöskin nimeltään Paul. Jäätyään leskeksi 32 vuoden ikäisenä Aurora oli hyvin varakas, sillä hän peri venäläisiä kulta- ja platinakaivoksia, joita hän hoiti kuolemaansa saakka. Mentyyään naimisiin Karamzinin kanssa ja jäätyään jälleen leskeksi hän asui Pariisissa ja Wienissä hullun ja tuhlaavaisen poikansa kanssa, jolla oli yhteyksiä Venäjän suurlähetystöön. Karamzin kävi laajaa kirjeenvaihtoa aristokraattien ja porvariensa kanssa eri puolilla Eurooppaa ja kirjoitti lähinnä ranskaksi, mutta myös saksaksi, venäjäksi, englanniksi ja ruotsiksi. Hänelle kirjoitettiin Pariisista, Müllhousesta, Firenzestä, Berliinistä, Minskistä, Pietarista, Helsingistä, Vladikavkasista, Espanjasta ja Sveitsistä.⁹ Elämänsä viimeisen kolmanneksen hän harjoitti hyväntekeväisyyttä, perusti Diakonissalaitoksen (1867) ja sairaalan (1896) sekä lahjoitti valtavia summia hyväntekeväisyyteen.

Maria Linder (n. 1830-1870) oli Auroa Karamzinin sisarentytär. Hän varttui Venäjällä, puhui äidinkielenään ranskaa ja oppi ruotsin kielen vasta muututtuaan Suomeen. Molempien vanhempien kuoltua varhain - hänen isänsä kreivi Vladimir Musin-Pushkin teloitettiin joulukuun vallankaappausyrityksen jälkeen - hän tuli tätinsä Aurora Karamzinin kasvatettavaksi. Linder matkusteli paljon Keski-Euroopassa ja perehtyi kaikenlaisiin henkisiin harrastuksiin - myös naiskysymykseen. Vuonna 1868 hän julkaisi journalistisen omaelämäkerran nimeltään *En Qvinna af vår Tid*.

*Adelaide Ehmrooth (1826-1905),
journalisti ja kirjailija*

Ehmroothia voisi kutsua Suomen ensimmäiseksi feministiksi. Hän oli naimaton ja määrätietoinen, toimittajana teräväkynäinen nainen, joka kampanjoi naisten oikeuksien puolesta ("Röst från en icke röstberättigad"). Hän käsitteli kirjoituksissaan yhteiskunnallisia ongelmia kuten esimerkiksi bordelleja ja kaksinaista seksuaalimoraalia ja matkusti Eurooppaan, Pohjois-Afrikkaan ja Aasiaan

raportoidakseen naisten asemasta. Hänen suhtautumisensa arabinaisiin oli myönteisempi kuin useimpien länsitarkkailijoiden eikä koskaan tuomitseva. Hän oli lisäksi sitä mieltä, että monien suomalaismiesten asenteet muistuttivat arabimiesten asenteita (Ehnrooth 1886, 174). Hän liittyi Alexandra Gripenbergin perustamaan naisliikkeeseen. Kun Gripenberg palasi ensimmäiseltä Englantiin ja Yhdysvaltoihin suuntautuneelta matkaltaan, Ehnrooth (jonka kirjailijanimi oli A ----- i...) juhlisti tilaisuutta pitkällä ylistysrunolla:

*Utöfver Vesterhajvets djupa vågor
Du Suomis budskap fört
Till en Kongress der tidens största frågor
Man nyss berört
Församlade Du såg i fjerran Vester*

*Från vida verdens omkrets bjudna gäster
En fjrihetens och ljusets arbetstrupp
Som har till mål att lösa bojar opp
Som tusenårigt tvång åt qvinnan smidde.¹⁰*

*Fredrika Runeberg (1807-1879),
kääntäjä, romaanikirjailija*

Fredrika Runeberg (J.L. Runebergin puoliso) varttui Turussa. Kielellisesti lahjakkaana hän oppi englantia, ranskaa ja saksaa Anna Salmborgilta, joka oli englannin kielen opettaja. Merikapteenimiehensä kuoltua varhain tämä oli perustanut Turkuun tyttökoulun. Runeberg sai paljon vaikutteita Mme de Staëllilta, Harriet Beecher Stowelta, George Sandilta ja Fredrika Bremeriltä. Bremerin innoittamana hän julkaisi artikkeleita naisten oikeuksista jo 1850-luvulla.

Fredrika Runeberg ei matkustellut ulkomailla, vaan käytti kielitaitoaan kääntämällä artikkeleita englantilaisista, ranskalaisista ja saksalaisista sanomalehdistä helsinkiläiseen *Morgonbladetiin*. Hän julkaisi myös romaaneja salanimellä "-----a-----g". Runeberg tunsu monia kirjallisuusihmisiä ja intellektuelleja - muun muassa Aurora Karamzinin, joka vieraili heidän kodissaan Porvoossa. Hän arvosteli usein kirjauutuuksia, kuten esimerkiksi Marie Lidnerin teoksen (jonka ansioista hän ei

ollut kovin vakuuttunut). Aivan kuten yhdysvaltalainen Lydia Maria Child, myös Runeberg loi kirjeitse verkoston, joka ensin käsitti hänen laajalle levinneen sukunsa ja myöhemmin myös muita. Vuonna 1871 hän lähetti miehensä töitä Mary Howittille, Fredrika Bremerin englannintajalle ja ystävälle ja kysyi, voisiko lähettää myös omia töitään (Runeberg 1871, s. 334-345).

*Elisabeth Blomqvist (1827-1901),
opettaja ja uudistaja*

Elisabeth Blomqvist sai saksan- ja ranskankielisen koulutuksen kotonaan Helsingissä (äiti oli saksalainen ja isä kirjallisuuden professori). Hän kasvoi näin kosmopoliittiseksi katsantokannaltaan, unelmoi taidemaalarin urasta ja kirjoitti päiväkirjaa sekä ranskaksi että saksaksi. Isänsä kuoleman jälkeen hän ryhtyi opettamaan tyttökoulussa, ja vuonna 1865 hänestä tuli Fruntimmerskolanin, kaupungin merkittävimmän tyttökoulun johtaja. Hän toimi uudistajana useilla eri aloilla, erityisesti naisten koulutuksen ja opettajankoulutuksen parissa ja oli laajan mannermaisen intellektuaalisten kontaktien verkoston keskiössä. Vuonna 1865 hän esimerkiksi matkusteli laajalti Saksassa ja Sveitsissä, vieraili tyttökouluissa, tutki opetusjärjestelmiä ja tapasi koulutuksen uudistajia, muun muassa Sveitsissä Frölichin (Friberg 1902, 15). Hän oli keskellä verkostoa ja hänen kirjeenvaihtonsa kattoi lähes koko Euroopan ja Yhdysvallat. Chicagolainen Mary Whitney Chapin kirjoitti hänelle vuonna 1892 pyytäen tietoja suomalaisten naisten koulutuksesta vuoden 1893 Columbian maailmannäyttelyä varten. Tämä johti sarjaan kirjeitä sekä saksaksi että englanniksi, esittelyihin ja mainintoi-

hin muista naisista Atlantin molemmin puolin.

*Selma Borg (1838-?), muusikko,
siirtolainen ja kääntäjä*

Selma Borg on yksi kiehtovimmista kansainvälisistä naisista. Matkustettuaan Yhdysvaltoihin vuonna 1864 muiden "Ruotsalaisen naiskvartetin" jäsenten kanssa, hän päättikin jäädä maahan. Hän hankki elatuksensa kääntämällä suomalaisten ja ruotsalaisten naisten romaaneja ja toimimalla muusikkona ja opettajana. Hän työskenteli yhdessä amerikkalaisen kirjailijan Marie Brownin kanssa, joka toimitti ja hioi hänen käännöksiään. Borg englanninsi muun muassa Marie Sophie Schwartzin romaanin *Gerda*. Yksi Borgin kirjeistä Schwartzille on säilynyt. Siinä Borg selittää käännöksen huonoja myyntilukuja ja pyytää Schwartzia lähettämään hänelle Ruotsista naisten oikeuksia käsittelevän kirjan, jonka hän erityisesti haluaa lukea (Borg 1874).

Vuonna 1875 Borg palasi Suomeen luentomatkalle, jolloin hän puhui muun muassa naisen asemasta amerikkalaisessa yhteiskunnassa ja vuonna 1876 järjestettävästä Philadelphian maailmannäyttelystä. Hän luennoi Vaasassa, Oulussa, Kuopiossa, Viipurissa ja Helsingissä sekä Tukholmassa (*Morgonbladet* 1875). Borg oli Elisabeth Blomqvistin ystävä ja kirjoitti tälle Philadelphiasta käännöksistään ja laulamisestaan, pyytäen kirjeitä ja vihjaten ottavansa mielellään vastaan vieraita Suomesta. Myöhemmin hän kirjoitti kahdesta suomalaisnaisesta Eva ja Anna Ingmanista, jotka olivat vierailleet hänen luonaan Yhdysvalloissa. Samalla hän tiedusteli, oliko eräs toinen ystävä parhaillaan Dresdenissä.

Nämä lyhyet katsaukset Bremerin aikalaisiin

⁸ *Setä Tuomon tupa (Uncle Tom's Cabin)* käännettiin ensin ruotsiksi ja sitten suomeksi vuonna 1856, ja se kävi hyvin kaupaksi saksan-, ruotsin- ja suomenkielisenä. (Kero 1976, 40-41; Gripenberg 1896, 73-80; 117; 189).

⁹ *Aurora Karamzinin kirjeenvaihdosta suuri osa on Helsingissä Valtionarkistossa, toistaiseksi analysoimattomana.*

¹⁰ *"Till fröken Alexandra Gripenberg, 24.11.1888 by A -----i...a, toinen säe (kuudesta) (Alexandra Gripenberg Collection, SKS, 313: 54: 1).*

osoittavat monien suomalaisnaisten toimineen kansainvälisesti. He käänsivät, loivat yhteyksiä, matkustivat - jopa Atlantin yli - vakuuttaakseen muut naiset siirtolaisuuden arvosta.

NAISTAITEILJOITA ULKOMAILLA

Suuri joukko pohjoismaisia naistaiteilijoita matkusti 1800-luvulla ulkomaille taiteita opiskelemaan. 1860-luvulla he matkustivat Saksaan, mutta 1880-luvulla ainakin sata naistaiteilijaa lähti Pariisiin. Kotimaissaan nämä naiset olivat voittaneet palkintoja, päässeet taidekouluihin ja saaneet matka-avustuksia. Keski-Euroopassa he saivat kuitenkin kokea naistaiteilijoihin kohdistuvia ennakkoluuloja: he eivät saaneet maalata alastonmalleista. Myös käsitykset naisten koulutuksesta ja itsenäisyydestä olivat vanhoillisia. Pariisin kouluista vain kaksi - Académie Colarossi ja Académie Julian - hyväksyivät oppilaille naisia. Näissä kouluissa syntyneet kansainväliset yhteisöt palvelivat naistaiteilijoita heidän loppuelämänsä ajan, kun he pitivät yllä yhteyksiään tapaamiinsa italialaisiin, englantilaisiin, ranskalaisiin, saksalaisiin, sveitsiläisiin ja yhdysvaltalaisiin. Tätä puolta feminististen naistaiteilijoiden historiasta ei tunneta kovin hyvin Yhdysvalloissa.¹¹

Fanny Churberg (1845-1892) kuului varhaisempaan Saksassa opiskelleeseen sukupolveen. Hän kuului Düsseldorfin koulukuntaan ja maalasi erittäin epätavallisella naturalistisella tyyllillä alakuloisia talvivalossa kylpeviä maisemia. Vuonna 1880 hän osallistui Suomen kansallisuusliikkeeseen ja perusti Suomen Käsityön Ystävät. Vuonna 1888 hän järjesti tekstiilinäyttelyn Kööpenhaminaan ja Pariisiin Maailman Taideteollisuusnäyttelyyn vuonna 1889 - nämä olivat hänen panoksensa naisten, taiteen ja kansallisuusaatteen puolesta. Tähän toimintaan päättyi hänen uransa taidemaalarina (Nikula 1990, 84; Konttinen 1991).

Muita Saksassa opiskelleita suomalaistaiteilijoita olivat Victoria Åberg (1824-1892), joka jäi Keski-Eurooppaan ja menestyi taidemaalarina Pariisissa, Lontoossa, Roomassa ja Berliinissä, sekä

Ida Silfverberg (1834-1899). Synnöve Malmströmin mukaan monet näistä naisista kuuluivat 1850-luvulla liikkeeseen, jossa pyrittiin pukeutumaan yksinkertaisemmin kieltäytymällä käyttämästä krinoliinia (Malmström 1987, 40).

Helene Schjerfbeck (1862-1946) on tunnetuin tästä "maalaavien sisarusten" ryhmästä, johon kuuluivat Helena Westermarck, Maria Wiik, Amélie Lundahl ja Elin Danielson, jotka opiskelivat Pariisissa 1880-luvulla. Schjerfbeck vietti kesiään ensin Bretagnessa, sitten St. Ivesissä Englannissa hyvän ystävänsä itävaltalaisen Marianne Preindelsbergerin kanssa. Vuonna 1884 hänen maalauksensa *Toipilas* pääsi Pariisin Salonkiin. Myöhemmin hän matkusti Italiaan ja Venäjälle, elätti itseään kopoimalla maalauksia suurissa taidemuseoissa kuten monet kollegoistaan. Vaikka hän Suomeen palattuaan eristäytyikin taideyhteisöstä (hän huolehti äidistään ja antoi opetusta), hän maalasi edelleen ja piti yhteyttä Pariisissa tapaamiinsa sekä suomalaisiin että kansainvälisiin ystäviinsä (Konttinen 1989, s. 221-253).¹² Hänen ainutlaatuinen sarjansa omakuvia kertoo asteittaisesta etäännyttämisestä kaikesta epäolennaisesta - viimeinen niistä valmistui juuri ennen hänen kuolemaansa. Laina Schjerfbeckin päiväkirjasta osoittaa, että hän oli tietoinen taiteellisista esiäideistään: "Se mikä on sisimmässä - intohimo - sen haluaisin paljastaa, mutta silloin häpeää itseään eikä uskalla - sillä olen nainen. Harvat naiset pystyvät siihen. Fanny Churberg pystyi." (Ateneum Guide 1987, 105).

Vaikka Schjerfbeckiä kritisoitiin Suomessa siitä, että hän oli "vieras", hän pystyi säilyttämään tyyliinsä eristäytymällä perinteisistä kilpailuhenkisistä suomalaisista taidepiireistä ja harjoitti "maailmanmatkaamista" Lugonesin merkityksessä. Hän oli avoin uusille, kirjoista ja taidelehdistä avautuville mahdollisuuksille. Häntä kiinnostivat niin japanilainen laattapaino, kubismi kuin ekspressionismikin. Näin hän oppi tuntemaan muita maailmoja ja suhtautui niihin yksinäisyydessäänkin empaattisesti. Tästä todistavat hänen viimeiset maalauksensa, hänen ainutlaatuinen abstrakti ekspressionistinen tyyliinsä (Holger 1992, 55-63).

GRIPENBERGIN AIKALAISIA

Maria Wiik (1853-1928), Schjerfbeckin hyvä ystävä, voitti palkinnon Pariisin Salongissa ja sai paljon muutokuvatilauksia. Academie Julianissa hän tutustui nuoreen venäläistaiteilijaan Marie Bashkirtseffiin, jonka omaelämäkerta julkaistiin tämän kuollessa 23-vuotiaana. Kirja teki Bashkirtseffistä "uuden naisen" *cause célebre*. Bashkirtseff kirjoitti työstään akatemiassa ja monista pohjoismaisista naistaiteilijoista, erityisesti Louise Breslausta, joka oli hänen vertaisensa taiteilija. Anna Nordlander, Anna Nordgren ja Maria Wiik mainitaan, kuten myös amerikkalaisia ja muita eurooppalaisia naisia. Vaikka Bashkirtseff oli varakas aristokraatti, hän kuului Julianin taidekoulun kansainväliseen yhteisöön. Vuonna 1877 hän kirjoitti päiväkirjassaan koulun yhteiskunnallisesta tasarvosta: "Ateljeessa kaikki erot häviävät. Meillä ei ole nimeä eikä perhettä; emme ole enää äitimme tyttäriä, olemme oma itsemme - yksilöitä - ja edessä on vain taide, ei mitään muuta. Olo on hyvin onnellinen, vapaa, olemme hyvin ylpeitä!" (Bashkirtseff 1919, 162). Elin Danielson-Gambogi (1861-1919) ei palannut Suomeen pitkään aikaan, vaan jäi ulkomaille mentyään naimisiin italialaisen taiteilijan kanssa, jonka hän oli tavannut jäljentäessään maalauksia Firenzessä. *Teepöydän ääressä* vuodelta 1890 kuvaa hienosti sitä "uutta naista", jollaisia nämä nuoret naiset tunsivat olevansa: nuori nainen nojaa pöytään mietteissään, tupakoi ja näyttää tietoisensa itsenäiseltä. Ellen Thesleff (1869-1925) opiskeli Pariisissa hieman myöhemmin. Hän kuului symbolistiseen koulukuntaan, minimalisoi värejä ja kutsui menetelmäänsä "mustaksi kolorismiksi". Hän vietti myös paljon aikaa Italiassa (Ate-neum Guide 1987, s. 115-118).

Rosina Heikel (1842-1929), lääkäri Heikel edustaa niitä naisia, jotka lähtivät ulkomaille saadakseen lääketieteellisen koulutuksen. Suomi oli Venäjän vallan alla 1800-luvulla, ja koska venäläisiä naisia tarvittiin lääkäreinä kaukaisilla maaseuduilla, he saivat osallistua lääketieteen luennoille Pietarissa Aleksanteri II:n liberalisointikampanjan aikoihin vuonna 1861. Vajaa vuosikymmen myöhemmin käytäntö muuttui ja kokonainen sukupolvi naisia lähti ulkomaille opiskelemaan lääketiedettä Zürichiin, Pariisiin, Edinburghiin, Lontooseen ja Tukholmaan. Venäläiset (ja suomalaiset) naiset hyväksyttiin näihin kouluihin jo vuosia ennen paikallisia naisia (Stitles 1978). Kasvuaikana Heikel sai paljon vaikutteita Bremerin romanista *Hertha* (1855), joka auttoi muuttamaan naimattomiin naisiin sovellettavia lakipykäliä Ruotsissa 1858. Hän lähti Tukholmaan opiskelemaan lääketiedettä vuonna 1865, mutta joutui ensin opiskelemaan voimistelulaitoksella anatomiaa ja fysiologiaa. Hän palasi Suomeen ja toimi lääkärinä ensin Vaasassa ja myöhemmin Helsingissä. Hänellä oli johtava rooli liikkeessä, jonka tavoitteena olivat naisten tasa-arvoiset oikeudet koulutukseen, ja hän edusti Suomea useissa kansainvälisissä konferensseissa (Westermarck 1930, 50-70).

Alli Trygg-Helenius (1852-1926), reformisti (raittiusliike)

Alli Trygg matkusti Alexandra Gripenbergin kanssa Kansainväliseen Naisten Kongressiin Yhdysvaltoihin vuonna 1888. Siellä hän tutustui voimakkaaseen naisten raittiusliikkeeseen ja tapasi Frances

¹¹ Lisätietoja kaikista näistä pohjoismaisista naistaiteilijoista saa teoksesta *De drogo till Paris* (1989) ja erityisesti *Werkmeister* 1989, suomeksi Riitta Konttisen teoksista (1988 ja 1991).

¹² Schjerfbeckistä on aineistoa paljon. Lisäksi hänen kirjeenvaihtonsa Helena Westermarckin kanssa on Turun yliopiston käsikirjoituskokoelmassa ja vuoden 1992 kansainvälisen retrospektiivin näyttelyluettelo on laaja ja sisältää täydellisen luettelon hänen töistään, kronologian sekä seitsemän artikkelia. Lisäksi on olemassa varhaisempia tutkimuksia, kuten Westermarckin useat kirjoitukset, jotka sisältyivät Walter Sparrown urauurtavaan teokseen *Women Painters of the World from 1413 to the present day* (London, 1905).

Willardin sekä muita johtonaisia. Hän jopa uskaltautui puhumaan englanniksi päätöstilaisuudessa todeten että kaksiviikkoinen oli "hienosti parantanut englanninkieltäni" vaikka hän pyysikin anteeksi kielivirheitään ja ääntämystään: "Ajatella vain sydämeni tunnetta". Hän selitti, että kongressiin osallistuminen oli ollut hänen unelmansa ja että nyt "teidän ja meidän välillämme vallitsee kultainen ymmärtämisen side. Teidän jokainen voittonne on myös meidän. Te työskentelette paitsi oman maanne naisten hyväksi myös koko maailman naisten hyväksi" (Tyrell 1991). Palattuaan hän organisoï Suomeen raittiusliikkeen mallinaan Yhdysvalloissa toimiva naisten kristillinen raittiusliike, ja hänet valittiin ensimmäisten naisten joukossa eduskuntaan vuonna 1907 (Tyrell mt.). Trygg-Helenius osallistui varhaiseen naisliikkeeseen. Hän kuului niihin, jotka erosivat Gripenbergistä ja liittyi kilpailevaan Naisasialiitto Unioniin vuonna 1892 (Jallinoja 1980). Hän osallistui kuitenkin edelleen kansainväliseen naisliikkeeseen. Useiden kielten osaaminen ja kansainvälinen työ naisasian piirissä merkitsi jälleen yhden naisen osalta suhtautumista empaattisesti havainnoiden sekä "kultaista ymmärtämisen sidettä".

*Hedvig von Haartman (1862-1902),
evankelista (Pelastusarmeija)*

Hedvig von Haartman on kenties suomalaisista evankelistanaisista kansainvälisin, von Haartman syntyi aristokraattiseen perheeseen Turun lähellä ja kävi koulunsa Sveitsissä ja Pariisissa. Palattuaan Suomeen ranskan kieltä opettamaan hän tuli uskoon Turussa vuonna 1884; hänen sikäläinen ystävänsä Louise af Forselles oli toiminut Pelastusarmeijassa Keski-Euroopassa. von Haartman matkusti pian Englantiin saadakseen koulutusta lontoolaisessa Pelastusarmeijaopistossa. Siellä hän asui Catherine Boothin kanssa ja oppi, että naiset ovat tasa-arvoisia saarnatehtävissä, sillä Pyhälle Hengelle sukupuoli on merkityksetön. Hänen palava uskonsa ohjautui uskoksi kansainväliseen liikkeeseen. Näihin aikoihin evankelistanaisia oli kaikkialla Atlantin yhteisössä ja pitkin maailmaa.¹³

Palattuaan Suomeen von Haartman organisoï Pelastusarmeijan Helsingin työväenluokan parissa. Myöhemmin hän matkusti Keski-Eurooppaan saarnamatkoille ja jatkoi opintojaan Sveitsissä. Hän kuoli alle nelikymmenvuotiaana Saksassa (Duff 1904).

*Emma Irene Åström (1847-1934),
intellektuelli, reformisti*

Emma Åström oli ensimmäinen nainen Suomessa, joka suoritti korkeakoulututkinnon. Åström oli kotoisin Ahvenanmaalta ja opiskeli ensin Jyväskylässä, myöhemmin Turussa, jossa hän tutustui unkarilaiseen Maria Tschetschuliniin. Väitelttyään tohtoriksi vuonna 1882 hän lähti Leipzigiin ensimmäiselle monista matkoistaan vuonna 1886. Åström oli merkittävä toisen polven kansainvälinen kontaktinluoja, sillä hän eli pitkän ja tuotteliaan elämän ja tutustui kansainvälisesti tunnettuihin feministeihin kuten yhdysvaltalaiseen Charlotte Perkins Gilmaniin. Hän asui jonkin aikaa Ruotsissa ja kuului feministiseen "Nya Idun" -ryhmään, johon kuuluivat myös Victoria Benedictsson, pariskunta Sonja Kovalevsky ja Anne-Charlotte Edgren-Leffler, Ellen Key sekä Anna Whitlock. (Åström 1934,278-283.)

LOPUKSI

Kaikki nämä naiset olivat koulutettuja ja siksi etuoikeutettuja. Luokka-asemansa perusteella heidän suhtautumisensa sorrettuihin ihmisiin, maalaisiin, siirtomaihin ja niin edelleen oli - Maria Lugonesin mallia soveltaen - "agonistinen". Mutta koska he olivat myös ulkopuolisia - heidän kieltensä "merkitsi" heidät ja vuorovaikutus muihin tapahtui toiskielisesti - heidän oma tilanteensa oli osittain näihin verrattavissa.

En voi tässä tarkastella monimutkaista kielikysymystä Suomen historiassa. Suomenruotsalaisilla on kuitenkin aina ollut tärkeä sillanrakentajan rooli Suomessa, ja se on lähentänyt suomalaisia muihin Skandinavian ja Euroopan maihin. Näin suomenruotsalaiset elävät erityisellä raja- tai reu-

na-alueella, vielä nykyäänkin. Anders Myhrmanin mukaan suomenruotsalaiset muodostivat vilkkaimpina siirtolaisaikoina Pohjois-Amerikassa kaksikielisiä yhteisöjä suomenkielisten suomalaisten kanssa (kaksikielisiä sanomalehtiä ja järjestöjä). Aikaa myöten ja englannin kielen käytön kasvaessa Pohjois-Amerikan suomenruotsalaiset rakensivat enemmän siltoja muihin skandinaaveihin kuin suomenkielisiin. (Myhrman 1976, s. 186.)

Mistä voimme tietää loivatko nämä naiset suhteita empaattisemmin kuin muut naiset? Tässä joitakin todisteita.

I

Fredrika Bremer jäi Italiaan perehtyäkseen katolisuuteen vain ymmärtääkseen sitä paremmin, ei kääntyäkseen. Vahvana protestanttina hän kuvaili abbedissan päivittäisiä käyntejä luonaan ja painostusta kääntyä katoliseksi - mutta säilytti voimakkaana empatiansa ja halunsa "tuntea paremmin" katolisuuden omaksuneet. Bremer, joka oli varhainen "osallistuvan havainnoinnin" menetelmän soveltaja, oli jopa pitkään Paavin luona audienssilä. Paaville hän selitti, että hänen kristillinen uskonsa oli yhtä "katolista" kuin Paavinkin (Bremer 1860,11, 178-87).

2.

Alexandra Gripenberg kirjoitti matkapäiväkirjansa (jota hän piti matkustaessaan Englantiin ja Yhdysvaltoihin vuosina 1888-89) ruotsinkielellä. Vähitellen Gripenberg alkaa käyttää englantilaisia sanoja ja fraaseja, ja hänen palattuaan Englannista se on jo kirjoitettu puolittain englanniksi, tosin säilyttäen ruotsin rakenteet, mikä viittaa siihen ettei englannin kieli häneltä vielä oikein sujunut. Hänen laaja kansainvälinen kirjeenvaihtonsa seuraavien 30 vuoden ajalta osoittaa kuitenkin, että hän hallitsi ranskan, saksan ja englannin (suomen

ja ruotsin lisäksi), kirjoitti artikkeleita yhdysvaltalaisiin lehtiin, luennoi Englannissa, osallistui naisten kansainvälisiin konferensseihin sekä Pariisissa että Berliinissä (Alexandra Gripenbergin kokoelma) . "Toisen" kielen käyttämisen edellyttämä kuri on toki tärkeä merkki empatiasta ja kunnioituksesta. Vaikka Gripenbergin asema Suomessa olikin ristiriitainen - hänen tapansa delegoida velvollisuuksia oli itsevaltainen - hän saattoi kuitenkin kansainvälisyytensä ja kielitaitonsa avulla suomalaisten naisten aseman laajojen kansainvälisten piirien tietoisuuteen.

Aurora Karamzin olisi ollut Pietarissa ulkopuolinen, vaikka hänen taustansa oli aristokraattinen ja hän kuuluiin tsaarin hoviin. Ihmisten mielestä hän olisi silti ollut "se suomalaisnainen, joka ei tänne kuulu". Kuitenkin Karamzin olisi yläluokkaan kuuluvana ollut yksi sortajista, ei sorrettu. Mikä oli hänen asenteensa esimerkiksi suomalaista maalaisnaista kohtaan? Voidaanko nimenomaan häntä pitää ihmisenä, joka todella matkustaa maailmojen välillä "empaattisesti havainnoiden"? Mitä merkitsee se, että hän käytti ranskan kieltä? Tätä asiaa on selviteltävä enemmän.

Gripenbergin kuoleman aikoihin, juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa, oli joka tapauksessa olemassa tusinoittain kansainvälisiä naisjärjestöjä, joiden kiinnostus kattoi kaiken raittiudesta ja rauhasta eläinkokeiden vastustamiseen. Monien näiden järjestöjen kaikkein aktiivisimpia jäseniä olivat pohjoismaiset naiset, jotka olivat ahkeria matkustajia, taitavia ja sympaattisia sellaisten maailmojen tutkijota, jotka poikkesivat suuresti heidän omista rajamaistaan.¹⁴ ►

¹³ Lisätietoja naissaarnaajista ja Catherine Boothin vaikutuksesta, katso McFadden 1993.

¹⁴ Esimerkiksi ensimmäisessä osassa vuoden 1909 Kansainvälisen Naisten Kongressin (Toronto, Kanada) esitelmistä 18 oli pohjoismaisten naisten tuottamia, vaikka pääosa osallistujista oli kanadalaisia, yhdysvaltalaisia ja brittinaisia. Muista Euroopan maista oli vain yksi tai kaksi osallistujaa. (Report of the International Congress of Women 1910.)

- *Ateneum Guide, from Isak Wacklin to Wäinö Aaltonen 1987*. Otava, Helsinki.
- Bremer, Fredrika 1915: *Appeal to the Women of the World to Form Peace Alliance*. Reprinted by the Swedish National Council of Women. Aftonbladets Tryckeri, Stockholm.
- Bremer, Fredrika 1968 [1853]: *The Homes of the New World: Impressions of America*. Trans. Mary Howitt. Negro Universities Press, New York.
- Bremer, Fredrika 1860: *Life in the Old World, or Two Years in Switzerland and Italy*. Trans. Mary Howitt. T.B. Peterson, Philadelphia.
- *De drogo till Paris: Nordiska konstnärinnor på 1880-talet 1989*. Föreningen Norden, Stockholm.
- Duff, Mildred 1904: *Hedvig von Haartman*. Helsinki.
- FoxMason, Griselda 1985: *Sleigh Ride to Russia*. William Sessions, York.
- *Fredrika Bremers Brev 1917*. Stockholm.
- Friberg, Maikki 1902: *Minnesblad öfver Elizabeth Blomqvist, 1827-1901*. Helsingfors.
- Gribenberg, Alexandra 1896: *Elizabeth Cady Stanton och Kvinnosaksarbetet*. Samson & Wallin, Stockholm.
- Holger, Lena 1992: "Nothing Ventured, Nothing Gained: Helene Schjerfbeck's Struggle for her Painting from 1892-1917". *Helene Schjerfbeck*. Ateneum, Helsinki.
- Hughes, William R. 1940: *Sophia Sturge, A Memoir*. George Allen and Unwin, London.
- Kennedy, Don H. 1983: *Little Sparrow: A Portrait of Sophia Kovalevsky*. Ohio University Press, Athens, Ohio.
- Kero, Reino 1976: "The United States during its First Century of Independence as It Appeared in Finnish Print." *Old Friends - Strong Ties*. Institute for Migration, Turku.
- Jallinoja, Riitta 1980: "The Women's Liberation Movement in Finland: The social and political mobilisation of women in Finland, 1880-1910". *Scandinavian Journal of History* 5.
- Konttinen, Riitta 1991: *Totuus enemmän kuin kauneus. Naistaiteilija, realismi ja naturalismi 1880-luvulla*. Otava, Helsinki.
- Konttinen, Riitta 1988: *Suomalaisia naistaiteilijoita 1880-luvulta*. Otava, Helsinki.
- Konttinen, Riitta 1989: "Finska konstnärinnors 1880-tal: Ljus, luft och färg: Elin Danielson, Amelie Lundahl, Helene Schjerfbeck, Helena Westermarck och Maria Wiik. *De drogo till Paris: Nordiska konstnärinnor på 1880-talet 1989*. Föreningen Norden, Stockholm.
- Leffler, Ann-Charlotte 1922: *En Självbiografi (grundad på dagböcker och brev)*. Stockholm.
- Lugones, Maria 1987: "Playfulness, 'World'-Traveling, and Loving Perception". *Women, Knowledge, and Reality: Explorations in Feminist Philosophy*. Toim. Ann Garry & Marilyn Pearsall. Unwin Hyman, Boston. Julkaistu ensimmäisen kerran *Hypatiassa* 2, 2 (Summer 1987).
- Malmström, Synnöve 1987: "Kvinnliga pionjärer inom finländsk bildkonst från 1840-talet till 1880-talet. *Nainen, Taide, Historia: Taidehistorian esitutkimus, 1985-1986*. Toim. Riitta Nikula. Suomen Taidehistoriallinen Yhdistys, Helsinki.
- Bashkirtseff, Marie: *The Journal of a Young Artist, 1860-1884 1919*. Transl. Mary J. Serrano. E.P. Dutton, New York.
- McFadden, Margaret 1993: "The Ironies of Pentecost: Phoebe Palmer, World Evangelism and Female Networks". *Methodist History* 31 (Jan).
- Myhrman, Anders M. 1976: "The Finland-Swedish Immigrants in the U.S.A.". *Old Ties - Strong Ties*. Ed. Vilho Niitemaa et al. Institute for Migration, Turku.
- Nevala, Marja-Liisa 1990: "Women in the Finnish Literary Establishment." *The Lady with the Bow: The Story of Finnish Women*. Ed. Merja Manninen & Päivi Setälä. Otava, Helsinki.
- Nikula, Riitta 1990: "Women in the History of Finnish Art". *The Lady with the Bow: The Story of Finnish Women*. Ed. Merja Manninen & Päivi Setälä. Otava, Helsinki.
- Rechards, Dell 1990: *Lesbian Lists*. Alyson Publications, Boston.
- Rooth, Signe Alice 1955: *Seeress of the North-*

land: *Fredrika Bremer's American Journey, 1849-1851*. American Swedish Historical Foundation, Philadelphia.

- Runeberg, Fredrika 1971: *Brev till Sonen Walter 1861-1879: Köpenhamn, Rom, Paris*. Inl. och kommentarer av Karin Allardt Ekelund. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Stenwall, Åsa 1979: *Den frivilligt ödmjuka kvinnan: En bok om Fredrika Runebergs verklighet och diktning*. Centraltryckeriet AB, Borås.
- Stities, Richard 1978: *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism, and Bolshevism 1860-1930*. Princeton University Press, Princeton.
- Tyrell, Ian 1991: *Women's World/Woman's Empire: The Woman's Christian Temperance Union in International Perspective, 1880-1930*. University of North Carolina Press, Chapel Hill & London.
- Werkmeister, Barbro 1989: "Frigjord eller bunden? De kvinnliga konstnärerna och 1880-talets emancipationssträvanden". *De drogo till Paris: Nordiska konstnärinnor på 1880-talet* 1989. Föreningen Norden, Stockholm.
- Westermarck, Helena 1930: *Finlands första kvinnliga läkare*. Helsinki.
- Åström, Emma Irene 1934: *Mitt liv och mina vänner*. Söderström, Helsinki.

Harjoitin tähän artikkeliin liittyvää tutkimusta ollessani Fulbright-apurahalla Åbo Akademin Nais-tutkimusyksikössä vuosina 1991 ja 1992. Esitin tekstistäni varhaisemman version Costa Ricassa (5th interdisciplinary congress on women, San José, 22. - 26.2.1993).

Kirjoittaja on apulaisprofessori Appalachian State Universityssä (Boone, North Carolina) ja opettaa naisten historiaa ja feminististä teoriaa. Hän vii-meistelee parhaillaan kirjaa naisten kansainvälisistä yhteyksistä.

SUMMARY

Educated nineteenth-century Finnish women, although from the peripheral Baltic region, were central international citizens, networking outwards. They traveled, visiting women and women's organizations. They studied abroad, translated books and articles, organized and lectured, wrote letters. Their contacts were in French, Russian, German, English, and of course, in Swedish and Finnish.

This article surveys the international careers of a number of these women - journalists, artists, educators, reformers. It begins theoretically, using Maria Lugones' metaphorical concept of world traveling' (1987) to shed light on the meaning of internationality for nineteenth-century women. Lugones' analysis is especially appropriate to these multilingual Finns because, even though privileged and educated, they were themselves outsiders - from an out-of-the-way country with a small population, with languages that few foreigners spoke. Thus these women were in border situations vis-à-vis the dominant culture and better able to extend 'loving perception' in order to 'know the other's world'.

The survey itself commences with two very important figures, Finnish-born Fredrika Bremer (1801-1865) and Alexandra Gripenberg (1857-1913). The depth and quality of their transatlantic international relationships make them especially apt subjects. Brief sketches of five figures who are contemporaries to Bremer follow: Aurora Karamzin (1808-1902), Adelaide Ehrnrooth (1826-1905), Fredrika Runeberg (1807-1879), Elizabeth Blomqvist (1827-1901), Selma Borg (1838-?). Next, the article examines an important group of painters whose international venturings brought them into commerce with major stylistic movements in Germany and France. The survey ends with a look at a group of contemporaries of Gripenberg - Rosina Heikel (1842-1929), Alli Trygg-Helenius (1852-1926), Hedvig von Haartman (1862-1902), Emma Åström (1847-1934). The conclusion reconsiders Lugones' thesis in the light of the experiences of these Finnish women. ■